

آبان ۱۳۸۶

دوره‌ی آموزشی ابتدایی و راهنمایی

بیانیه‌ی هیئت داوران ششمین جشنواره کتاب‌های آموزشی منتشر

بیانیه‌ی هیئت داوران کتاب‌های آموزشی دوره‌ی

ابتدایی

◀ حوزه‌ی تعلیم و تربیت دینی و قرآن

آموزش و پرورش ابتدایی در واقع نقطه‌ی ورود به مسیری طولانی و مهم در زندگی کودکان ماست. اگر برای این دوره به خصوص در حوزه‌ی تعلیم و تربیت دینی به خوبی برنامه‌ریزی شود و به اجرا درآید، قطعاً ضمانت کافی برای کسب موفقیت‌های آتی در زندگی فراهم خواهد آمد. کتاب‌های آموزشی مهم‌ترین سند عینی و محصول برنامه‌ریزی آموزش و پرورش است. هیئت داوران در بررسی انجام شده روی کتاب‌های رسیده به دبیرخانه‌ی جشنواره ضمن داوری و تحلیل محتوای آن‌ها به موارد زیر رسیدگرید که به اختصار بیان می‌شود:

۱. ما در تهیه‌ی کتاب‌ها و تدوین برنامه‌های گوناگون برای کودکان از حیطة‌ی عاطفی که جنبه‌های اخلاقی را گسترش می‌دهند، غافل مانده‌ایم. اغلب کتاب‌ها بر اساس حوزه‌ی شناختی تدوین می‌شوند و به خصوص در حوزه‌ی دینی، بیشتر مسائل تاریخی مطرح می‌گردند. به علاوه، در مسائل شناختی نیز به جای آن که قسمت عمده‌ای از کتاب مبتنی بر تفکر خلاق باشد، به محفوظات و یادگیری انفعالی اختصاص دارد.

۲. مشکل دوم شاید این باشد که جامعه و جامعه‌ی فرهنگی ما به برنامه‌های دوره‌ی ابتدایی نگاهی تحقیرآمیز دارد و تصور می‌کند، به خاطر پایین بودن سن فراگیرندگان و روحیه‌ی فرمان‌بری و اطاعت آنان، از نظر برنامه‌ریزی و تهیه‌ی بسته‌های فرهنگی و کتاب نیز به تخصص کمتری نیاز دارد و در نتیجه از ارزش کم‌تری نیز برخوردار است بر این اساس، کتاب‌هایی که برای این دوره‌ی آموزشی تولید می‌شوند، متأسفانه از ارزش علمی بسیار پایینی برخوردارند.

۳. سطح تحصیلات و تخصص افرادی که در این زمینه مشغول کار هستند، پایین است. در حالی که باید در جامعه زمینه‌ای ایجاد شود تا کسانی که در ارتباط با کودکان و فعالیت‌های فرهنگی آنان کار می‌کنند، از تحصیلات بالاتری برخوردار باشند.

۴. اغلب نویسندگان، قبل از تولید محتوا، اهداف آموزش و پرورش و راهنمای برنامه‌ی درسی دوره را مطالعه نکرده‌اند و گاه دیده می‌شود، کتاب‌هایی ارسال شده‌اند که با اهداف آموزش

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۵۲

- رسمی نه تنها تفاوت بلکه در تناقض هستند.
۵. محتوای اکثر کتاب‌ها به پرورش، تقویت فکر، خلاقیت و ابتکار دانش‌آموزان منجر نمی‌شود.
  ۶. در برخی از کتاب‌ها، علاوه بر فقدان انسجام، هماهنگی و ارتباط منطقی میان قسمت‌های گوناگون دیده نشده، اشتباهات علمی و ادبی مشاهده می‌شود.
  ۷. در اکثر کتاب‌ها، رنگ‌ها، شکل‌ها، طرح‌ها و حتی بیان پرسش‌ها در برانگیختن ذوق و شوق خواننده مؤثر نیستند و یا با گروه سنی آنان مطابقت ندارند.
  ۸. کتاب‌ها عموماً فعالیت‌های گروهی ندارند و روحیه‌ی خردگرایی را گسترش می‌دهند.
  ۹. جنس کاغذ و جلد کتاب‌ها و اندازه‌ی برخی از آن‌ها بسیار نامناسب به نظر می‌رسد.

پیشنهادها

۱. در تولید کتاب‌های آموزشی، هدف‌های کلی و راهنمای برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی با دقت نظر بیشتری مطالعه شود تا محتوای کتاب پاسخ‌گوی هدف‌ها باشد.
۲. قبل از تولید کتاب‌های آموزشی، از طریق مطالعه‌ی پژوهش‌های انجام شده، نیازهای جامعه و ضرورت‌های تولید این گونه کتاب‌ها معلوم شود، تا محتوا جوابگوی این نیازها باشد.
۳. اگر در تولید کتاب‌ها، از یافته‌های روان‌شناسان و جامعه‌شناسان بهره گرفته شود، بسیار مفید خواهد بود. به‌ویژه محتوای کتاب نباید با یافته‌های روان‌شناسی رشد معارض باشد.
۴. لازم است، بین محتوای کتاب‌های تهیه شده در حوضه‌ی دینی و قرآن با سایر کتاب‌های علوم انسانی ارتباط افقی برقرار نمود.
۵. محتوای کتاب‌های آموزشی باید طوری تدوین شود که کودکان علاوه بر ایجاد رابطه عاطفی نسبت به علوم و معارف دینی، بینش و بصیرت نیز پیدا کنند تا موجب درک توالی مباحث و وحدت نظر دانش‌آموزان شود. هم‌چنین، این کتاب‌ها باید مخاطبان را با ویژگی‌های فرهنگی جامعه‌ی اسلامی ایران آشنا سازند.

◀ حوزه‌ی آموزش تربیت بدنی

مهم‌ترین عامل رشد و رونق کتاب‌های آموزشی، وجود برنامه‌ی درسی است. درس تربیت بدنی در طول ۸۰ سال نظام تعلیم و تربیت مدرسه‌ای در ایران، از وجود برنامه‌ی درسی بی‌بهره بوده است، و صرفاً طی پنج سال اخیر، با همت دست‌اندرکاران تربیت بدنی در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و نیز معاونت تربیت بدنی، در هر سه دوره‌ی تحصیلی از برنامه‌ی درسی برخوردار شد. جالب است که بدانیم، برنامه‌ی درس تربیت بدنی در دوره‌ی ابتدایی، دومین درس پس از درس قرآن مجید است که پس از انقلاب شکوهمند اسلامی از «شورای عالی آموزش و پرورش» مجوز اجرای سراسری دریافت کرد.

با وجود آن که برنامه‌های درسی قبل از اجرای سراسری دوباره به صورت آزمایشی اجرا می‌شوند و تأییدیه دریافت می‌کنند، ولی رشد و گسترش آن‌ها تا حد زیادی تابع اجرای سراسری است. دقیقاً از همین طریق است که کمبودها به مرور زمان مشخص و ذهن متخصصان و دست‌اندرکاران برای رفع نارسایی‌ها فعال می‌شود. قلم‌ها به جریان می‌افتد و آثار متعدد، پر از

به نویسندگان
مؤلفان و مترجمان
توصیه می‌شود
پیشنهادهای
جشنواره‌های قبل را
جامه‌ی عمل
بپوشانند

۱۳۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۵۳

ایده‌ها و راه‌حل‌های کاربردی مؤثر شکل می‌گیرد.

متأسفانه، با وجود زحمات فراوان در تدوین برنامه‌ی نوین درس تربیت‌بدنی و طی مراحل قانونی و دریافت مجوز ورود به ساعت آموزشی مدارس، مسئولان اجرایی در اجرای آن قوی عمل نکردند و به همین دلیل، رشد سریع آن دچار وقفه شده است. این موضوع، ارتقای سطح کمی و کیفی کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی تربیت‌بدنی را که در ابتدای کار شاهد شکوفایی آن بودیم، دچار وقفه کرد. مقایسه‌ی آمار روبه‌رشد کتاب‌های دریافتی در دروس دیگر از جشنواره‌های گذشته تا کنون با درس تربیت‌بدنی، اختلاف معناداری را نشان می‌دهد و گواه ظلم دوچندانی است که به این رشته‌ی درسی می‌شود. هیئت‌دوران، مهم‌ترین عامل کم‌توجهی نویسندگان و مترجمان را به کتاب‌های تربیت‌بدنی، مورد فوق می‌داند و پیشنهاد‌های خود را در دو بند به شکل زیر ارائه می‌نماید:

الف) به مسئولان اجرایی توصیه می‌شود، نسبت به اجرا، نظارت بر اجرا، و دعوت از متخصصان به منظور ارائه‌ی راه‌حل‌های مناسب کاربردی برای برنامه‌ی درسی تربیت‌بدنی اقدام کنند.

ب) به نویسندگان، مؤلفان و مترجمان توصیه می‌شود، پیشنهاد‌های جشنواره‌های قیل را در موارد زیر جامعه‌ی عمل بیوشانند:

۱. تألیف یا ترجمه‌ی آثاری در زمینه‌ی روش‌های متنوع تدریس تربیت‌بدنی در دوره‌ی ابتدایی.
۲. تألیف یا ترجمه‌ی کتاب‌های کمک‌درسی در زمینه‌ی مؤلفه‌های آمادگی جسمانی و حرکتی برای دانش‌آموزان با توجه به برنامه‌ی درسی و ضعف‌های فعلی آنان در موارد مذکور.
۳. تألیف کتاب‌هایی با موضوع بازی‌های بومی و محلی، با روشی متناسب با روش‌های تدریس و ارزش‌یابی برنامه‌ی درسی و اهداف آن.

◀ حوزه‌ی آموزش ریاضی

دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی نیازهای متفاوتی دارند که جمعی از این نیازها می‌باید با غنی‌سازی برنامه‌های درسی تحقق یابند. چنانچه کتب درسی این دوره با دقت و برنامه‌ریزی‌های مناسب با یک تحول فرهنگی و آموزشی روبه‌رو شوند، می‌توانند نیازهای متفاوت دانش‌آموزان را پاسخ‌گو باشند.

در این برهه چنین امری هنوز تحقق نیافته، اما در چندساله‌ی اخیر، کتاب‌های آموزشی با روندی بسیار سریع، گام بسیار مهمی را در جهت غنی‌سازی این نیازها برداشته‌اند. در کتاب‌های آموزشی، چهار اصل مهم یادگیری مورد توجه قرار گرفته که بدین شرح است:

- ایجاد یادگیری خلاق در جهت خلق مفاهیم و توجه زیاد به مخاطبان خلاق؛
- ایجاد یادگیری هدف‌مند در جهت رسیدن به هدف‌های مشخص و حذف موارد غیرضروری؛
- ایجاد یادگیری فعال در جهت رسیدن به مهارت‌های اصلی و پرورش مهارت؛
- ایجاد یادگیری تحلیلی و تجزیه‌ای در جهت تقسیم‌بندی اهداف و در نهایت ایجاد یک حلقه‌ی ارتباطی بین مفاهیم.

در کتاب‌های آموزشی
چهار اصل مهم
یادگیری مورد توجه
قرار گرفته
ایجاد یادگیری خلاق
ایجاد یادگیری هدف‌مند
ایجاد یادگیری فعال
ایجاد یادگیری تحلیلی
و تجزیه‌ای

چهارم ۲۰۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۵۴

کتاب‌های آموزشی ریاضی دارای نقاط قوت و ضعف بسیار نیز هستند که با مشخص کردن این نکات امید است، کلیه مراکز انتشاراتی با در نظر گرفتن آن‌ها با دقت و توجه بیشتری در دوره‌های بعدی شرکت کنند.

نقاط قوت

- استفاده از کاغذ و نوع چاپ بهتر نسبت به گذشته در بسیاری از کتاب‌ها.
- جذابیت‌نمای ظاهری کتاب‌ها.
- رعایت مسائل فرهنگی در بسیاری از کتاب‌ها.
- تعدد زیاد کتاب‌های آموزشی ریاضی.
- مجزا بودن کتاب‌های آزمون از کتاب‌های محتوایی.
- توجه به انتشار کتاب راهنمای معلم. در این دوره، کتاب راهنمای معلم هم در دو جلد دیده شد.
- علاقه‌مندی معلمان به چاپ کتاب و کسب امتیازهای لازم.

نقاط ضعف

- فقدان فهرست در بیشتر کتاب‌ها و هم‌چنین نبودن منابع و مآخذ در ابتدا و انتهای کتاب‌ها.
- مناسب نبودن قطع بسیاری از کتاب‌ها.
- عدم استفاده از هنر معماری ایرانی و استفاده از طرح‌ها و عکس‌های خارجی.
- نبود انسجام و توالی مطالب در بسیاری از کتاب‌ها.
- نداشتن ویراستاری مناسب و محسوس بودن غلط‌های املایی در نوشته‌ها و سؤالات.
- استاندارد نبودن سؤالات و تست‌های ریاضی.
- مشابه بودن کتاب‌های آزمون‌های ریاضی.

◀ حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی

زبان مهم‌ترین وسیله‌ی برقراری ارتباط و تکیه‌گاه اندیشه‌ی نوع بشر، و ادبیات عالی‌ترین شکل تجلی آن است. در کشور ما، زبان فارسی عامل وحدت ملی و فارسی، معیار زبان رسمی کشور است. از این‌رو آموزش زبان و ادبیات فارسی با توجه به حیثه‌های متفاوت شناختی، عاطفی و مهارتی، به‌عنوان یک برنامه‌ی درسی مستقل، مهم‌ترین هدف آموزش و پرورش در دوره‌ی ابتدایی بوده است و تأثیر رمزگشایی آن در فهم سایر علوم که هر یک به تنهایی برنامه‌ی درسی مستقلی محسوب می‌شوند نیز به‌روشنی آشکار است. به‌همین دلیل، در طرح سامان بخشی و جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد، حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی، همواره جایگاه ویژه‌ای را به‌خود اختصاص داده است.

کمیته‌ی داوران حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی با سپاس از برگزارکنندگان جشنواره‌ی ششم، متولیان طرح سامان بخشی و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی - که نمونه‌ای از تولیدات خود را برای بررسی به دبیرخانه‌ی جشنواره ارسال داشتند - علاوه بر انتخاب و معرفی آثار برتر، حاصل بررسی‌های خود را در راستای تبیین وضعیت تولید

شتاب زدگی در تولید
سیب شده است
تا شاهد پیدایش
و حضور کتاب‌های ماندگار
نباشیم

۲۰۹۱۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۵۵

کتاب‌های آموزشی این حوزه، طی سه سال گذشته، به شرح زیر اعلام می‌دارد:

۱. عدم رشد کیفی

علی‌رغم آن که آمار کلی کتاب‌های مورد بررسی در جشنواره‌ی ششم، نسبت به جشنواره‌ی چهارم بیش از دوبرابر افزایش نشان می‌دهد، فقدان توازن در آمار تولید کتاب‌های طبقات گوناگون حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی، و عدم رشد کیفیت تولید، یکی از نکات قابل تأمل در این دوره است.

گرایش و استقبال ناشران به سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی تولید کتاب‌های کار و تمرین، نشانه‌ی نیاز و رغبت مخاطبان به تهیه‌ی این‌گونه آثار است. اما با کمال تأسف باید گفت که شتاب‌زدگی در تولید، و تمایل به تأمین سلیقه‌ی مخاطب عام، سبب شده است تا شاهد پیدایش و حضور کتاب‌های ماندگار در این طبقه نباشیم. در کنار جمع معدودی از کتاب‌های به‌راستی مضر و آسیب‌رسان، شاهد حضور تعداد بسیاری کتاب متوسط هستیم که زبان و فایده‌ی آن‌ها چندان جدی و تأمل‌برانگیز نیست.

در مجموع علی‌رغم افزایش آمار تولید در طبقه‌ی کتاب‌های کار و تمرین، براینده کلی از وضعیت موجود در این طبقه، بیانگر عدم رشد کیفیت تولید در طول سال‌های اخیر بوده است.

۲. مشابهت در تولید و عدم نوآوری

شبهات بسیار نزدیک آثار تولید شده از نظر نوع ساختار، نحوه‌ی گزینش و سازمان‌دهی محتوا، بهره‌گیری از عناوین و تصاویر یکسان - خصوصاً در طبقه‌ی کتاب‌های کمک‌درسی - یکی از نکات قابل توجه در بررسی‌های داوری بود. یکی از دلایل این امر، تمایل پدیدآورندگان به انتخاب عناوینی بوده است که به‌طور مستقیم معرف محتوای کتاب باشد و بی‌واسطه با مخاطب ارتباط برقرار کند. این موضوع سبب شده است، عنوان برخی از کتاب‌ها نسبتاً مشابه یا کاملاً یکسان باشد. از جمله، عنوان «کتاب کار فارسی اول (تا پنجم) دبستان (ابتدایی)» یکی از عناوین مشترک در کارنامه‌ی تولید اکثر ناشران آموزشی طی سه سال گذشته بوده است.

در همین رابطه باید خاطر نشان کرد، برخی از عناوین انتخاب شده برای تعدادی از کتاب‌های کار و تمرین با محتوای آن‌ها تناسب ندارد. انتخاب عناوینی که گرایش اختصاصی بعضی از کتاب‌ها را به پرورش و تقویت یک مهارت (خواندن) یا پاره‌مهارت‌زبانی (املا نویسی) نشان می‌دهد، انتظارات ویژه‌ای را در مخاطبان برمی‌انگیزد که متأسفانه باید گفت، محتوای تعدادی از این کتاب‌ها این انتظارات را برآورده نمی‌سازند. گاه نیز تمریناتی در این کتاب‌ها ارائه شده است که برای تقویت مهارت‌ها و پاره‌مهارت‌های دیگر کاربرد دارند و حتی مطالبی در تلفیق با سایر دروس و کاملاً بی‌ارتباط با عنوان اختصاصی کتاب ارائه شده است.

۳. ناگواری وضعیت تصویرگری و حرکت روبه‌اضمحلال آن

امکان بهره‌گیری آسان از منابع تصویری ارزان و رایگان سبب روی‌گردانی ناشران از هنرمندان علاقه‌مند به فعالیت در زمینه‌ی تصویرگری کتاب‌های کودک، و نزول وضعیت تصویرگری کتاب‌های آموزشی، بویژه کتاب‌های کمک‌درسی شده است. برخی از آسیب‌های

ناشی از چنین رخدادی عبارت اند از:
 الف) شباهت کتاب‌ها از نظر تصویرگری؛
 ب) فقدان ارتباط بین تصاویر و محتوای کتاب‌ها؛
 ج) ناهم‌خوانی فرهنگی تصاویر؛
 د) ناهماهنگی تصاویر یک کتاب از نظر نوع تکنیک تصویری، کیفیت، جذابیت، نوع رنگ‌آمیزی و...؛
 هـ) تولید محتوا بر اساس تصاویر موجود.

۴. گرایش به مجموعه‌سازی

اگرچه تمایل به مجموعه‌سازی در زمینه‌ی تولید کتاب‌های آموزشی به‌خودی‌خود نمی‌تواند متضمن رشد کیفی تولید نیز باشد، اما بالقوه می‌تواند امکان آن را فراهم کند که ارتباط طولی در یک برنامه‌ی درسی - در پایه‌های متفاوت تحصیلی - به نحوه مطلوب‌تری مورد توجه قرار گیرد. مجموعه‌سازی هم‌چنین می‌تواند سبب شود تا بین موضوعات گوناگون درسی در یک پایه‌ی تحصیلی نیز ارتباط عرضی مناسبی برقرار شود.
 در مجموعه‌سازی، معمولاً از جلد‌های کمابیش مشابه و ویژگی‌های مشترک استفاده می‌شود، اما در عین حال تصویر جلد هر کتاب باید بتواند ارتباط موضوعی و پایه‌ای خود را نیز نشان دهد. متأسفانه در برخی مجموعه‌کتاب‌های مورد بررسی ملاحظه شد که به ارتباط موضوعی طرح و تصاویر روی جلد یا ارتباط پایه‌ای آن‌ها توجه بایسته صورت نگرفته بود.

۵. بی‌توجهی به قواعد رسم‌الخط و اصول نشانه‌گذاری و نحوه‌ی نگارش

بهره‌گیری از قواعد رسم‌الخط و صورت‌های صحیح نوشتن کلمه‌ها در تولید کتاب‌های آموزشی، بسیار حائز اهمیت است؛ به‌ویژه آن‌که مخاطبان این‌گونه کتاب‌ها نوسوادانی هستند که هنوز شکل صحیح املا‌ی کلمه‌ها در ذهنشان تثبیت نشده است. تقریباً تمامی آثاری که در گروه کتاب‌های کمک‌آموزشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، به‌واسطه‌ی بی‌توجهی پدیدآورندگان به ضرورت رعایت رسم‌الخط و اصول نشانه‌گذاری، عملاً نامناسب و از جهاتی با اهداف آموزش مهارت‌های زبانی در تعارض بوده‌اند. متأسفانه به‌دلیل سهولت‌انگاری و شتاب‌زدگی، حتی در تعدادی از کتاب‌های کمک‌درسی نیز این نکات مهم به‌درستی رعایت نشده است. نمونه‌هایی از مصادیق این ناهماهنگی‌ها عبارت‌اند از:

الف) بی‌توجهی به لزوم حذف همزه‌ی پایانی؛

ب) عدم به‌کارگیری، یا کاربرد نامناسب و نابه‌جای علامت تشدید؛

ج) بی‌توجهی به قواعد اتصال و انفصال پیشوندها، پسوندها، کلمه‌های مرکب و...؛

د) وجود غلط‌های چاپی و حتی املا‌یی.

از جمله ویژگی‌های مورد انتظار در رابطه با شیوه‌ی نگارش کتاب‌های آموزشی، توجه به ملاحظات زبانی، ذخیره‌ی واژگان و معانی در ذهن مخاطبان، به‌کارگیری اصول نشانه‌گذاری و برقراری ارتباط مؤثر و برانگیزنده است که متأسفانه در بسیاری از کتاب‌های مورد بررسی، به آن توجه بایسته نشده است. از جمله مصادیق قابل ذکر در همین رابطه موارد زیر است:

بهره‌گیری آسان
 از منابع تصویری
 ارزان و رایگان
 سبب نزول
 وضعیت تصویرگری
 کتاب‌های آموزشی
 شده است

الف) انتقال پیام با استفاده از جمله‌های طولانی و واژگان نامأنوس.
ب) استفاده از کلمه‌های خارج از کتاب درسی - در موارد غیرمجاز - به‌ویژه در کتاب‌های تمرین و ارزش‌یابی املا.
ج) عدم استفاده از اصول نشانه‌گذاری (کاربرد نقطه، ویرگول، علامت‌های تعجب و سؤال، ...)
د) بی‌توجهی به اصول ساختاربندی متن، پاراگراف‌بندی و ...

پیشنهادات

- دلایل انتخاب آثار برگزیده و تقدیری بیان شود. این امر می‌تواند در شفاف‌سازی وضعیت داوری، تعیین سهم و نقش هریک از عوامل تأثیرگذار در گزینش کتاب، و تصمیم‌گیری مخاطبین در اقدام به تهیه و مطالعه‌ی این آثار تأثیر به‌سزایی داشته باشد.
- وضعیت رسم‌الخط کتاب‌های آموزشی، به دلیل فقدان شیوه‌نامه‌ی دقیق و روشن در این زمینه، بسیار نابه‌سامان است و جای دارد که یکی از دفاتر سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی به‌عنوان متولی اصلی، هرچه سریع‌تر نسبت به تولید و انتشار آن اقدام کند.
- یکی دیگر از اقدامات ضروری، ارسال قلم خط‌آموزان AMOZAN - قلم خط آموزشی کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی - برای ناشران آموزشی، به‌ویژه آنان است که در زمینه‌ی تولید کتاب‌های کمک‌درسی حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی فعالیت می‌کنند و هنوز به این قلم خط دسترسی ندارند. حتی می‌توان امکان دانلود کردن آن را از روی بخش کتاب سایت Roshdmag.ir فراهم آورد.
- در انتخاب و معرفی کتاب‌های برگزیده و تقدیری، سیاست برنامه‌ریزان جشنواره باید به‌نحوی باشد که به تعداد طبقات و پایه‌های تحصیلی، حق انتخاب و معرفی کتاب برای داوران در نظر گرفته شود. زیرا کتاب‌های طبقات گوناگون به واسطه‌ی تفاوت‌های اساسی در اهداف تولید و محتوای ارائه شده، از یک جنس و قابل مقایسه با یکدیگر نیستند. ضمن آن که از نظر مخاطبین نیز، اطلاع از اخباری که با توسل به آن بتوانند مناسب‌ترین کتاب‌های تولید شده در طبقات مفروض از حوزه‌های آموزشی و پایه‌های تحصیلی مربوط به خود را شناسایی کنند، بسیار حائز اهمیت است.
- در جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد، بخش جانبی به معرفی نوآوری‌ها و ابتکارات در جهت تدوین یک‌رویکرد، و روش و الگوی تدریس متفاوت در آموزش مهارت‌های زبان فارسی اختصاص داده شود تا راه برای ظهور خلاقیت‌ها در این حوزه بسته نماند.

◀ حوزه‌ی آموزش علوم تجربی

تأثیر شگرف علوم تجربی بر توسعه‌یافتگی و بهبود زندگی بشر انکارناپذیر است. در این زمینه، توجه به آموزش علوم تجربی برای نیل به توسعه‌ی پایدار در هر کشور ضروری است. توسعه‌ی جز با پرورش و تربیت شهروندانی که از دانش و اطلاعات کافی در تمام زمینه‌های علمی برخوردار باشند، علمی بیندیشند و علمی عمل کنند، و بتوانند آن‌چه را که آموخته‌اند در زندگی روزمره به کار گیرند، امکان‌پذیر نخواهد شد.

بهره‌گیری از قواعد
رسم‌الخط
و صورت‌های
صحیح نوشتن کلمه‌ها
در تولید
کتاب‌های آموزشی
بسیار
حائز اهمیت است

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۵۸

بدیهی است که آموزش و پرورش رسمی در کشور ما، عهده‌دار این امر خطیر است، اما پیشرفت سریع علوم و حجم عظیم مفاهیم و یافته‌های علمی که هر روز نیز بر میزان آن افزوده می‌شود، فعالیت دیگر بخش‌های فرهنگی جامعه را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. آموزش و پرورش شهروندان با هدف دستیابی به توسعه‌ی پایدار نیازمند حرکت منسجم و هماهنگی تمام بخش‌های فرهنگی است که به شکلی در آموزش و پرورش عمومی نقش مؤثری ایفا می‌کنند. به همین دلیل، جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد، فرصت مناسبی برای شناسایی و معرفی چنین کتاب‌هایی به دانش‌آموزان، معلمان و کارشناسان و سپاس از مؤلفان، مترجمان و دست‌اندرکارانی است که به تهیه، چاپ و نشر این کتاب‌ها پرداخته‌اند.

کمیته‌ی داوری کتاب‌های آموزشی در حوزه‌ی درس علوم تجربی دوره‌ی ابتدایی با در نظر داشتن این مطالب، کار داوری و بررسی کتاب‌های دریافتی در این حوزه را در دو مرحله انجام داد. به طوری که در ادامه نظر پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی را به موارد مطروحه‌ی زیر جلب می‌نماید:

۱. شناساندن جنبه‌های کاربردی علوم تجربی و نقش این علوم و توسعه‌ی پایدار، موضوعی است که ضرورت دارد، ناشران آن را مدنظر داشته باشند.

۲. تدوین و تألیف کتاب‌هایی که در حوزه‌ی یاد شده برای دانش‌آموزان منتشر می‌شوند، باید علاوه بر ارائه‌ی مفاهیم علوم تجربی، به برقراری ارتباط با زندگی و نیازهای دانش‌آموزان نیز توجه شود. این کتاب‌ها باید بر پرورش خلاقیت و ایجاد نگرش علمی در آنان مبتنی باشند. ۳. بجاست که برای هدر نرفتن سرمایه‌ها در نشر، ناشران از هدف‌های آموزش علوم تجربی و به طور کلی هدف‌های آموزش علوم در دنیا، و به تبع آن در ایران آگاه باشند.

۴. از آن‌جا که در فرایند داوری، به میزان هماهنگی محتوای کتاب‌های آموزشی، از نظر انتخاب و سازمان‌دهی، با ویژگی‌های مخاطبان توجه می‌شود، ضروری است که تولیدکنندگان کتاب‌ها، گروه سنی مخاطب خود را به وضوح مشخص کنند.

۵. با توجه به سهم ناچیز تولید بومی (تألیف) در برابر موج بسیار قوی واردات (ترجمه)، لازم است تولیدکنندگان و ناشران عزیز برای این موضوع مهم اهمیت بسیار قائل شوند.

۶. در تألیف کتاب‌ها، از روش یاددهی سنتی پرهیز و به روش‌های تدریس فعال توجه خاص مبذول شود.

۷. تناسب سطح واژگان به کار رفته در متن با سن و دوره‌ی تحصیلی مخاطب رعایت شود. ۸. آموزش زبان فارسی به طور غیر مستقیم تقویت شود.

۹. به سفیدخوانی بیشتر توجه شود. ۱۰. لازم است نویسندگان و ناشران، به تولید کتاب‌های مهارتی و روشی برای معلمان و اولیا، و هم‌چنین کتاب‌هایی که سواد علمی را گسترش می‌دهند و مهارت‌های فرایندی در پروژه‌های عملی و هنری را در نظر دارند، توجه بیشتری نشان دهند.

◀ حوزه‌ی آموزش روش‌های یاددهی-یادگیری

آمادگی برای زندگی، در جهانی که «هر لحظه در تغییر است»، نیازمند به کارگیری روش‌های مناسب یاددهی-یادگیری در زندگی، اعم از خانه، مدرسه و اجتماع است.

دلایل انتخاب

آثار برگزیده و

تقدیری می‌تواند

در تصمیم‌گیری

مخاطبین در اقدام

به تهیه و مطالعه‌ی

این آثار

تأثیر به‌سزایی

داشته باشد

۱۳۹۱:۲۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۵۹

این نکته، سنگینی بار کتاب‌های حوزه‌ی «روش‌های یاددهی-یادگیری» را در مجموعه‌ی کتاب‌های منتشره روشن می‌کند. شاید سخن **موننتی** در این مورد کاملاً رسای مقصود باشد که گفت: «مغز انباشته به کار نمی‌آید، مغز پرورده می‌باید.» رویکرد داوران جشنواره‌ی ششم در حوزه کتاب‌های روشی نیز همین بوده است.

خوش‌بختانه کتاب‌های برگزیده و تقدیری این گروه واجد شرایط برای قرار گرفتن در این رویکرد بوده‌اند و با این نگاه، به ناشران و نویسندگان ارجمند توصیه می‌شود:

- نیازهای واقعی زندگی مخاطبان- نه نیازهای امتحان و... را در مرکز فعالیت‌های خود قرار دهند.
- به موضوع بومی بودن و بومی کردن توضیحات و مثال‌ها توجه کنند.
- از تکرار پرهیزند و روی آوردن به «نو» را در سر لوحه‌ی برنامه‌ی کار خود قرار دهند؛ زیرا که «نو را حلاوتی دگر است».
- اهداف برنامه‌های درسی را در نظر داشته باشند، نه محتوای کتاب‌های درسی.
- در جهت روایی و شیوایی هرچه بیشتر سخن در نوشته‌ها و ترجمه‌ها بکوشند.
- به ارائه‌ی تجربه‌های مستند و عملی در محیط واقعی در فرایند مدیریت یادگیری، با تکیه بر روش‌های جدید توجه داشته باشند.

◀ حوزه‌ی آموزش مطالعات اجتماعی

هیئت داوران، پس از بررسی کتاب‌های منتشر شده در زمینه‌ی مطالعات اجتماعی، کمبودها و خلأهایی جدی را در این زمینه شناسایی کردند که از ناشران محترم و نویسندگان کتاب‌های آموزشی درخواست می‌شود، به این موارد توجه کنند و انشاءالله در زمینه‌ی رفع کمبودها بکوشند:

۱. اغلب کتاب‌های موجود در زمینه‌ی مطالعات اجتماعی، در حوزه‌ی اجتماعی نوشته یا ترجمه شده است و کمبودی جدی در زمینه‌ی آموزش‌های جغرافیایی، تاریخی و اقتصادی وجود دارد. برای مثال، به شناخت پتانسیل‌های طبیعی ایران، مناطق و محیط‌های مختلف کشور، رابطه‌ی انسان و محیط در نواحی متفاوت ایران، سدها، پل‌ها، قنات‌ها و... توجهی نشده است.

۲. جای آموزش‌های تاریخی و معرفی وقایع تاریخی، میراث تاریخی و فرهنگی و نیازها، و یا چگونگی زندگی اجتماعی مردم در گذشته و در قرون متفاوت خالی است.

۳. به آموزش‌های اقتصادی، الگوهای مصرف، هزینه، بودجه و پس‌انداز، و معرفی پول، بانک، بیمه و امثالهم توجهی نشده است.

۴. در میان کتاب‌های منتشر شده، تعداد کتاب‌هایی که به معرفی مفاخر، دانشمندان و شخصیت‌های علمی- فرهنگی کشور ایران می‌پردازند، بسیار معدود است. به عبارت دیگر، باید ارتقای هویت اسلامی- ایرانی کودکان در رأس توجه قرار بگیرد.

۵. اکثر کتاب‌های منتشر شده در این زمینه ترجمه است که معمولاً با فرهنگ ما مغایرت دارد و یا برای بچه‌ها نامأنوس است. جای تأسف دارد که ناشران و مترجمان به جای وقت و هزینه‌ای که صرف ترجمه‌ی برخی مسائل ساده و روزمره می‌کنند، به مسائل اجتماعی

کودکان کشور توجه ندارند و در زمینه‌ی آموزش‌های لازم متناسب با فرهنگ بومی ما تلاشی نمی‌کنند.

۶. به طور کلی، ارتباط کتاب‌های دانش‌افزایی و تکمیلی منتشر شده با موضوعات و برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی ضعیف است.

۷. در برخی از موضوعات، نظیر راهنمایی و رانندگی و مقررات عبور و مرور، کتاب‌های زیادی تولید و ترجمه شده است، اما درباره‌ی نهادهای اجتماعی در کشور و در سطح محلی، چون اورژانس، انجمن حمایت از معلولین، حمایت از بیماری‌های خاص کودکان، پلیس و... کتابی وجود ندارد. به عبارت دیگر، در برخی موضوعات تکرار بیش از حد و در برخی موضوعات خلأ جدی وجود دارد.

۸. در زمینه‌ی کتاب‌های کار و تمرین برای دانش‌آموزان، معمولاً در اکثر کتاب‌ها غلط‌های علمی و یا کاستی‌هایی در رابطه با فنون ارزش‌یابی مشاهده می‌شود. لذا پیشنهاد می‌کنیم، مؤلفان و ناشران ذی‌ربط، قبل از به چاپ سپاری این‌گونه کتاب‌ها، به بررسی کتاب توسط یک ویراستار علمی-آموزشی اقدام کنند.

۹. به طور کلی، در زمینه‌ی دانش‌افزایی دبیران و مهارت‌های حرفه‌ای تدریس و آموزش مطالعات اجتماعی به شدت کمبود وجود دارد.

امید است که ناشران و مؤلفان، با توجه به موارد فوق در جهت رفع نقایص و ارتقای انتشار کتاب‌های آموزشی و مفید و مؤثر بودن بیشتر آن‌ها گام بردارند.

◀ حوزه‌ی آموزش هنر

هنر یکی از برنامه‌های درسی دوره‌ی ابتدایی است که می‌تواند با ایجاد روحیه‌ای شاد و جست‌وجوگر، بر همه‌ی دروس این دوره تأثیر بگذارد. رویکرد برنامه‌ی درسی هنر در این دوره، «تربیت هنری» است. انجام فعالیت هنری در فضایی که دانش‌آموزان آزادانه تخیل و اندیشه کنند، حواسشان تقویت شود، ظرفیت‌های نهفته‌ی هوش و تفکرشان پرورش پیدا کند، عواطف و احساساتشان توسعه یابد و خلاقیت‌هایشان شکوفا شود، به تربیت هنری می‌انجامد. در این دوره، ارائه‌ی هر نوع الگو مانع خلاقیت می‌شود و ایجاد هر نوع محدودیت، مانع پرواز آزادانه‌ی تخیل، تجسم خلاق، اندیشه و احساس.

ششمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد را در شرایطی برگزار می‌کنیم که احیای برنامه‌ی درسی هنر در دبستان‌ها آغاز شده است. برنامه‌ی درسی جدید هنر وارد اجرای سراسری شده است و هر ساله تعداد کثیری از دانش‌آموزان تحت پوشش این برنامه قرار می‌گیرند. به همین دلیل، نیاز به کتاب‌های مناسبی که بتواند معلمان و مربیان را در مسیر صحیح تربیت هنری دانش‌آموزان کمک کند، بیش از همه احساس می‌شود. اما متأسفانه هنوز هم شمار کتاب‌های تألیفی در حوزه‌ی آموزش هنر، در مقایسه با کتاب‌های ترجمه شده بسیار کم است.

این هیئت با اعتقاد به تأثیر بسیار ارزنده‌ی کتاب‌های خوب در تربیت هنری دانش‌آموزان و حتی کمک به ارتقای کیفی توانمندی‌های معلمان دوره‌ی ابتدایی، پیشنهادها و توصیه‌های خود را به شرح زیر به ناشران و مؤلفان محترم تقدیم می‌دارد:

در تألیف کتاب‌ها
از روش یاددهی سنتی
پرهیز
و به روش‌های
تدریس فعال
توجه خاص
مبذول شود

چهارم ۲۰۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۶۱

۱. تأکید بر مفاهیم فرهنگی و ارزش‌های ملی-دینی ایران اسلامی، شرط لازم برای پذیرش کتاب‌هاست.
۲. توجه به حفظ و اشاعه‌ی میراث فرهنگی ایران همواره باید سرلوحه‌ی کتاب‌های این حوزه باشد.
۳. استفاده از نتایج پژوهش‌های محض و کاربردی در مبانی نظری هنر و روش‌های خلاق آموزش هنر، به ارتقای کیفی تألیفاتی که با ویژگی‌های فرهنگی و نیازهای دانش‌آموزان ایرانی هماهنگ است، کمک شایانی خواهد کرد.
۴. تقویت حواس، تخیل، تفکر، خلاقیت و نوآوری، توسعه‌ی هوش‌های چندگانه، صحت و به‌روز بودن محتوا و کیفیت فیزیکی کتاب در مکتوبات آموزشی حوزه‌ی هنر، باید از کیفیت و سطح بالاتری نسبت به سایر کتاب‌های آموزشی برخوردار باشد.
۵. برای شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان لازم است از هرگونه الگوپردازی در اجرا و تمرین مهارت‌های هنری اجتناب شود.
۶. بهتر است ناشران محترم به جای ترجمه‌هایی که با فرهنگ کودکان ایرانی بیگانه است، زمینه را برای توسعه‌ی تألیفات ایرانی فراهم کنند.
۷. حمایت ناشران و مؤلفان محترم هماهنگ با نیازهای آموزشی، از سوی دستگاه‌های ذی‌ربط، برای اشاعه‌ی برنامه‌ی درسی هنر در جامعه، ضروری است.

**به ناشران و نویسندگان
توصیه می‌شود
اهداف برنامه‌های
درسی را در نظر
داشته باشند، نه
محتوای
کتاب‌های درسی**

